

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ УКРАЇНИ
«КИЇВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ ІМЕНІ ІГОРЯ СІКОРСЬКОГО»

ПСИХОЛОГІЯ СОЦІАЛЬНИХ ЯВИЩ

Комплекс навчально-методичного забезпечення

для підготовки аспірантів

спеціальності 053 Психологія

очна форма навчання

Рекомендовано Вченою радою ФСП КПІ ім. Ігоря Сікорського

КИЇВ –2016

Психологія соціальних явищ: комплекс навчально-методичного забезпечення аспірантів спеціальності 053 Психологія Укл.: Ложкін Г.В., Воляннюк Н.Ю., Кононець М.О. – К. : КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2016. – 28 с.

Навчальне видання

Психологія соціальних явищ
Комплекс навчально-методичного забезпечення
для підготовки аспірантів
спеціальності 053 Психологія
Очна форма навчання

Укладачі: Ложкін Георгій Володимирович, доктор психологічних наук, професор кафедри психології і педагогіки,

Воляннюк Наталія Юріївна, доктор психологічних наук, професор кафедри психології і педагогіки.

Кононець Марія Олександрівна, кандидат психологічних наук, доцент.

Відповідальний редактор: Воляннюк Наталія Юріївна, доктор психологічних наук, професор кафедри психології і педагогіки.

Рецензент: Костилева Світлана Олександрівна, доктор історичних наук, професор кафедри історії.

Анотація

Предметом вивчення навчальної дисципліни «Психологія соціальних явищ» дослідження психологічних закономірностей соціальних явищ.

Навчальна дисципліна має на меті навчити аспірантів аналізувати соціально-психологічні явища у суспільстві, психологічні передумови корупції та бюрократизму, виокремлювати психологічні бар'єри впровадження інновацій, пояснювати психологічні джерела іраціоналізації масової свідомості, протидіяти розповсюдженню паранауки та поп-науки, використовувати у науково-педагогічній практиці прогресивні досягнення наукової психологічної думки, володіти активними прийомами управління дискусією.

Аннотация

Предметом изучения учебной дисциплины «Психология социальных явлений» является исследования психологических закономерностей социальных явлений.

Цель учебной дисциплины научить аспирантов анализировать социально-психологические явления в обществе, психологические предпосылки коррупции и бюрократизма, выделять психологические барьеры внедрения инноваций, объяснять психологические источники рационализации массового сознания, противодействовать распространению паранауки и поп-науки, использовать в научно-педагогической практике прогрессивные достижения научной психологической мысли, владеть активными приемами управления дискуссией.

Summary

The object of study of discipline «Psychology of social phenomena» are investigations of psychological aspects of social phenomena.

The goal of discipline are teaching graduate students to analyze socio-psychological phenomena in a society and psychological preconditions of corruption and bureaucracy, to allocate the psychological barriers of innovation, to explain the sources of psychological rationalization of mass consciousness, to counteract the spread parascience and pop science, to use a progressive achievements of psychology in the scientific and pedagogical practice, to use active discussion management techniques.

З М І С Т

I.	Загальні відомості.....	5
II.	Розподіл навчального часу.....	5
III.	Мета і завдання навчальної дисципліни.....	6
IV.	Зміст навчального матеріалу.....	7
1.	Розподіл навчального часу за темами.....	8
2.	Лекційні заняття.....	9
3.	Семінарські заняття.....	16
4.	Самостійна робота аспіранта.....	17
5.	Індивідуальні завдання	19
V.	Контрольні роботи.....	20
VI.	Методичні вказівки.....	20
VII.	Рекомендована література.....	21
Додаток 1.	Рейтингова система оцінювання.....	24
Додаток 2.	Теми рефератів	27
Додаток 3	Перелік питань до іспиту.....	28

I. ЗАГАЛЬНІ ВІДОМОСТІ.

Навчальна дисципліна «Психологія соціальних явищ» – передбачена навчальним планом факультету соціології і права Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» (КПІ ім. Ігоря Сікорського), розробленим відповідно до освітньо-наукової програми для аспірантів спеціальності 053 Психологія.

Навчальна дисципліна має нормативний статус і належить до циклу загальної підготовки. Предмет навчальної дисципліни – дослідження психологічних закономірностей соціальних явищ.

Міждисциплінарні зв'язки: «Психологія соціальних явищ» є нормативною дисципліною підготовки аспірантів спеціальності «Психологія» і вивчається у 3 семестрі. «Психологія соціальних явищ» відноситься до циклу загальної підготовки і складає міждисциплінарний синтез психології, конфліктології, філософії.

Завдяки засвоєнню змісту навчальної дисципліни аспіранти матимуть можливість аналізувати соціально-психологічні явища у суспільстві, та психологічні передумови корупції та бюрократизму, виокремлювати психологічні бар'єри впровадження інновацій, пояснювати психологічні джерела іраціоналізації масової свідомості, протидіяти розповсюдженню паранауки та поп-науки, використовувати у науково-педагогічній практиці прогресивні досягнення наукової психологічної думки, володіти активними прийомами управління дискусією.

Навчальна дисципліна «Психологія соціальних явищ» вивчається протягом одного семестру, в загальному обсязі 150 годин: аудиторної роботи – 14 години, з яких лекції – 8 годин, семінарські заняття 6 годин; самостійна робота – 136 годин. Розподіл навчального часу та темами наведено у тематичному плані.

Методичні рекомендації містять плани лекційних та семінарських занять, що дає можливість аспірантам ознайомитися зі змістом навчального матеріалу, який опрацьовувався на відповідних заняттях.

На консультаціях згідно зі встановленим графіком опрацьовується складний для засвоєння навчальний матеріал.

Навчальний матеріал занять, на яких аспіранти були відсутніми, вивчається ними самостійно; контроль засвоєння матеріалу при цьому здійснюється у формі співбесіди в час, призначений для проведення консультації, та в порядку, визначеному положенням про РСО.

Методика оцінювання рівня засвоєння матеріалу навчальної дисципліни передбачає використання рейтингової системи оцінювання. Шкала оцінювання – університетська. Формою семестрового контролю є екзамен.

II. РОЗПОДІЛ НАВЧАЛЬНОГО ЧАСУ

Розподіл навчальних годин навчальної дисципліни викладено відповідно до робочого навчального плану.

Форма навчання	Всього Кредитів	Розподіл навчального часу за видами занять				Атестація
		Годин	Лекції	Семінарські заняття	СР	
Очна	5	150	8	6	136	Екзамен

III. МЕТА ТА ЗАВДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Метою навчальної дисципліни є формування у аспірантів:

- здатності застосування базових науково-теоретичних знань для рішення теоретичних та практичних задач у науково-педагогічній діяльності;
- здатності контролювати свої емоції та почуття в ситуаціях морально-психологічної невизначеності;
- здатність аналізувати соціально-психологічні явища в об'ємі своїх повноважень.

Основні завдання навчальної дисципліни.

Згідно з засвоєння навчальної дисципліни мають продемонструвати такі результати навчання:

Знання:

- особливостей соціально-психологічних явищ суспільного життя;
- психологічних передумов виникнення негативних психологічних проявів у поведінці людей.
- індексів соціально-психологічного стану суспільства;
- особливостей поведінки людей у кризових ситуаціях;
- соціально-психологічних аспектів розвитку сучасного суспільства;
- психологічних факторів корупції;
- психологічних проявів соціальної нерівності;
- соціально-психологічних передумов модернізації;
- причин та джерел агресивності;
- психологічних аспектів конкурентоспроможності;
- психологічних передумов та наслідків терактів;
- специфіки психологічного насилля та терористичної загрози.

Уміння:

- аналізувати соціально-психологічні явища у суспільстві;
- виокремлювати психологічні бар'єри впровадження інновацій;
- аналізувати психологічні передумови корупції та бюрократизму;
- пояснювати психологічні джерела іраціоналізації масової свідомості, розповсюдження пара науки та поп-науки;
- використовувати у науково-педагогічній практиці прогресивні досягнення наукової психологічної думки;
- володіти активними прийомами управління дискусією.

Досвід:

- усвідомлення психологічного смислу соціально-психологічних явищ у сучасному суспільстві;
- застосування психологічно необхідних заходів із забезпечення сприятливого психологічного клімату при різноманітних нововведеннях;
- використання можливостей психологічної науки у протидії з корупцією;
- запобігання переживань насилля та терористичної загрози;
- класифікації травматичних стресорів.

IV. ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ

Розподіл навчального часу за темами

Назви розділів і тем	Кількість годин			
	Всього	у тому числі		
		Лекції	Семінарські	СР
1	2	3	4	5
Тема 1. Психологічна культура сучасного суспільства	7	-	-	7
Тема 2. Соціально-психологічні передумови модернізації та інновацій.	7	-	-	7
Тема 3. Психологія довіри та недовіри у різноманітних сферах життєдіяльності людини.	9	-	2	7
Тема 4. Психологія міжгрупових відносин.	9	2	-	7
Тема 5. Психологія масових психічних явищ.	9	2	-	7
Тема 6. Психологічні прояви соціальної нерівності.	7	-	-	7
Тема 7. Психологічні фактори корупції.	9	-	2	7
Тема 8. Соціально-психологічні аспекти тероризму.	7	-	-	7
Тема 9. Психологія конфлікту: теоретичні та прикладні аспекти.	9	2	-	7
Тема 10. Агресивність як психологічна проблема.	9	2	-	7
Тема 11. Психологія брехні та обману.	9	-	2	7
Тема 12. Соціальна психологія мистецтва.	7	-	-	7
Тема 13. Спорт як соціально-психологічне явище.	7	-	-	7
Реферат	15			15
Екзамен	30			30
Всього годин	150	8	6	136

1. Розподіл навчального часу за темами

Тема 1. Психологічна культура сучасного суспільства.

Мораль та моральність як основа життєдіяльності суспільства. Працелюбство як системостворююча якість особистості. Професійна самосвідомість психолога.

Тема 2. Соціально-психологічні передумови модернізації та інновацій.

Психологічні фактори модернізації. Психологічні складові інноваційної сфери. Бар'єри інновацій. Творчий потенціал суспільства. Психологія інноваційної активності.

Тема 3. Психологія довіри та недовіри у різноманітних сферах життєдіяльності людини.

Розуміння феноменів довіри та недовіри. Соціально-психологічні функції довіри та недовіри. Довіра як компонент психологічної дистанції. Психологія довіри в організації. Довіра та безпека особистості.

Тема 4. Психологія між групових відносин.

Історія питання: етноцентризм, соціальна ідентичність, міжгрупова ворожість. Експериментальні дослідження М. Шерифа. Теорія соціальної ідентичності Г. Тешфела. Концепція Дж. Тернера. Процеси міжгрупової диференціації та інтеграції.

Тема 5. Психологія масових психічних явищ.

Психологічні явища у великих соціальних групах. Психологія натовпу: ознаки, типологія та критерії виділення. Психологія чуток та паніки.

Тема 6. Психологічні прояви соціальної нерівності.

Психологічні теорії справедливості. Наслідки несправедливості та надлишкової нерівності. Шляхи скорочення нерівності та несправедливості.

Тема 7. Психологічні фактори корупції.

Корупція як психологічна проблема. Перешкоди при боротьбі із корупцією. Можливості психологічної науки та практики у протистоянні корупції.

Тема 8. Соціально-психологічні аспекти тероризму.

Психологічний підхід до вивчення тероризму. Внутрішньо групові процеси у терористичних організаціях. Рольова структура та вторинна соціалізація у групах терору. Механізми самовиправдання теракту.

Тема 9. Психологія конфлікту: теоретичні та прикладні аспекти.

Дослідження конфліктів: основні положення, функції, дефініції та типологія. Конфлікти в організаціях. Управління або врегулювання конфліктів. Посередництво у конфліктній взаємодії.

Тема 10. Агресивність як психологічна проблема.

Теорії агресивності. Зростання агресивності. Причини агресивної поведінки. Шляхи зниження агресивності.

Тема 11. Психологія брехні та обману.

Маніпуляції та шахрайство. Тактики міжособистісного впливу. Комунікативні ресурси адаптації особистості до жертви обману. Можливості та обмеження підпорогового (сублімінального) впливу на психіку людини.

Тема 12. Соціальна психологія мистецтва.

Мистецтво як соціально-психологічне явище. Особливості групової художньої діяльності. Соціально-психологічний вплив мистецтва: катарсис та антикатарсис; функції та дисфункції.

Тема 13. Спорт як соціально-психологічне явище.

Психологія суперництва, поведінкової установки, видовища. Змагальна активність спортсмена. Змагання як процес: суб'єктивні та об'єктивні ситуації, реакції та наслідки. Психологічний, соціальний та педагогічний ефект спортивного досягнення.

2.Лекційні заняття

Лекція 1. Тема 4. Психологія міжгрупових відносин. 2 год.

Перелік основних питань:

Експериментальні дослідження М. Шерифа.

Теорія соціальної ідентичності Г. Тешфела.

Концепція Дж. Тернера.

Процеси міжгрупової диференціації та інтеграції.

Завдання на СР:

Надати відповіді на питання для самоперевірки:

1. Охарактеризуйте недоліки теорії соціальної ідентичності Г. Тешфела.
2. Проаналізуйте форми взаємодії, які виділяє Г. Тешфел.
3. Охарактеризуйте феномен міжгрупової диференціації.
4. Проаналізуйте результати експериментальних досліджень міжгрупових відносин М. Шерифа.
5. Розкрийте зміст поняття «самокатегоризація» в концепції Дж. Тернера.

Література: Основна: 1; Додаткова: 4

Конспект лекції

Тривалий час проблема міжгрупових відносин не була провідною в соціальній психології. Ситуація різко змінилася з публікацією критичних оцінок традиційної соціальної психології. Переломними у вивченні проблематики міжгрупових відносин стали 50-ті роки ХХ століття.

Міжгрупові відносини - сукупність соціально-психологічних явищ, що характеризують суб'єктивне відображення зв'язків між соціальними групами, а також зумовлений ними спосіб взаємодії спільнот.

Одним з перших почав експериментальні дослідження міжгрупових відносин Музафер Шериф, який виходив з припущення, що міжгрупові установки і поведінка індивідів відтворюють об'єктивні інтереси їх групи щодо інших груп. Якщо інтереси є конфліктними, це загострює суперництво між групами, яке може викликати різні непорозуміння і відкрити ворожість. Якщо інтереси груп збігаються, це сприяє формуванню дружніх установок до чужої групи, адекватна реакція на які, зазвичай, приносить позитивний результат. На підтвердження цієї точки зору М. Шериф провів протягом декількох років серію польових експериментів в літньому таборі для підлітків 11-14 років.

Генрі Тешфел був проти практики тих часів щодо методологічних прийомів проведення експериментів, та їх інтерпретації. Теорія соціальної ідентичності Генрі Тешфела описує напрямок індивідуального знання про належність до певної соціальної групи, що має емоційне і оцінне значення для індивіда і його членства в групі. Відповідно до цієї теорії, усвідомлення людиною його місця в соціумі базується на віднесення себе до певної соціальної групи. На думку Тешфела, усвідомлення групового членства реалізується за допомогою деяких складних кроків: соціальної категоризації (осмислення соціального оточення, як такого що складається з різних груп), соціальної ідентифікації (зроблений на основі порівняння вибір групи, в яку «розміщує» себе індивід), соціальної ідентичності (повного усвідомлення своєї приналежності до обраної групи).

Теорія самокатегоризації була сформульована у другій половині 80-х років ХХ століття Джоном Тернером. Вона є логічним продовженням теорії соціальної ідентичності. Предметом теорії самокатегоризації є процес соціальної категоризації. Соціальна категоризація - віднесення людиною оточуючих його людей до тих чи інших соціальних груп - категорій.

Прихильники цієї теорії вважають також, що соціальна категоризація супроводжується самокатегоризацією - зарахуванням людиною до однієї з виділених груп самої себе. В даному випадку одна з груп, задіяних в процесі соціальної категоризації, стає для людини інгрупою, а інша – аутгрупою.

Таким чином, категоризація людей відрізняється від категоризації фізичних об'єктів, оскільки під час категоризації, людина виступає не тільки як суб'єкт, але і як об'єкт сприйняття (який очікує оцінки з боку оточуючих), що призводить до формування оціночного ставлення до соціальних категорій.

В основі міжгрупових відносин лежить міжгрупове сприйняття різноманітних соціально-психологічних зв'язків, що виникають між соціальними групами.

Специфіка міжгрупового сприйняття:

- 1) в об'єднанні індивідуальних уявлень в деяке ціле, якісно відмінне від складових його елементів;
- 2) у тривалому і недостатньо гнучкому формуванні міжгрупових уявлень, стійких до зовнішніх впливів;
- 3) в схематизації та спрощенні можливого діапазону сприйняття іншої групи.

Одним із феноменів міжгрупової взаємодії є міжгрупова диференціація - соціально-психологічні процеси міжгрупового сприймання, порівняння і оцінки, що пов'язані із встановленням відмінностей між своєю та іншими групами.

Іншим феноменом міжгрупової взаємодії є міжгрупова інтеграція - наявність між групами таких зв'язків і залежностей, які сприяють їх об'єднанню та взаємодії.

Лекція 2. Тема 5. Психологія масових психічних явищ. 2 год.

Перелік основних питань:

Психологічні явища у великих соціальних групах.

Психологія натовпу: ознаки, типологія та критерії виділення.

Психологія чуток та паніки.

Завдання на СР:

Надати відповіді на питання для самоперевірки:

1. Охарактеризуйте чинники суспільного руху.
2. Дайте характеристику рольової диференціації у натовпу.
3. Проаналізуйте структуру натовпу.
4. Які Вам відомі типи чуток і за яким критерієм вони виділяються?
5. Розкрийте передумови виникнення паніки.

Література: Основна: 1; Додаткова: 19,25

Конспект лекції

Великі групи — це спільноти людей, які існують у масштабах суспільства та розвиваються за соціально-психологічними закономірностями виявів масової психіки і, на відміну від малих груп, не вимагають обов'язкових особистих контактів. У великих групах, зазвичай, формуються загальноприйняті норми поведінки, культурні цінності і традиції, спільна думка і масові рухи. До великих груп належать класи, соціальні прошарки, етноси (нації і народності), конфесії, іноді великі партії та громадські організації, вікові й професійні групи тощо.

Психологія великих соціальних груп формується й виявляється у процесі соціальних відносин і масового спілкування. Саме в процесі взаємодії виникають і реалізуються інтереси, групова думка, чутки, традиції й інші масові соціально-психологічні явища.

Розглянемо деякі особливості натовпу. Неорганізований натовп й організована демонстрація можуть складатися з тих самих людей, але їх поведінка буде різною, оскільки сутність цих спільнот неоднакова.

З соціально-психологічного погляду натовп - це контактна, неорганізована спільнота, для якої характерний високий ступінь конформізму індивідів, які діють емоційно й порівняно однотайно. Натовп чинить сильний психологічний тиск на індивідів. У натовпі, в умовах анонімності, розчиняється індивідуальна відповідальність її членів.

Виокремлюють такі соціально-психологічні особливості натовпу:

- підвищення групової сугестивності й зниження ефективності дії механізмів контрнав'ювання;
- підвищення емоційності сприйняття дійсності;
- пригнічення почуття відповідальності за власні вчинки;
- поява відчуття сили й усвідомлення анонімності.

Масове спілкування, маючи властивість психологічного впливу, здійснює вплив на поведінку й діяльність учасників натовпу. Основним засобом психологічного впливу, який чинять учасники натовпу, є слово, причому в основному експресивна, емоційна лексика: крик, свист, заклики тощо. Нав'ювання є одним з основних способів психологічного впливу особистості чи групи на інших учасників за допомогою передавання різних за змістом повідомлень (домовленостей, погроз, чуток, шантажу). Нав'ювання завжди вербальне.

Паніка це один з видів поведінки натовпу і одночасно це особливий емоційний стан, що виникає як наслідок або дефіциту інформації про якусь незрозумілу ситуацію, або її надлишку, який виявляється в стихійних імпульсивних діях.

Паніку можна визначити як стан жаху, що супроводжується різким послабленням вольового самоконтролю. Поведінка стає антивольовою: еволюційно примітивні потреби, що пов'язані з фізичним самозбереженням, пригнічують потреби, що пов'язані з особистісною самооцінкою.

Л.Почебут відмічає такі передумови виникнення паніки.

Фізіологічні причини: втома, голод, безсоння, депресія, стрес, наркотичне сп'яніння, які роблять людей слабкими фізично і психічно, знижують їх здатність швидко і правильно оцінити ситуацію.

Психологічні передумови (відчуття болю, здивування, невпевненість, страх, жах, почуття ізольованості, безсилля) теж сприяють виникненню і посиленню паніки.

Соціально-психологічні передумови (відсутність групової солідарності, цілісності, єдності групи, втрата довіри до керівництва, дефіцит інформації, панічні чутки).

Панічний стан часто буває зумовлений невротичними страхами, тобто такими, які неадекватні об'єктивній небезпеці і є, скоріше, ознаками внутрішнього неблагополуччя. Як зазначає А.П. Назаретян, вирішальним фактором паніки практично завжди є психічний стан суб'єкта, але паніка може бути зумовлена і реальною загрозою.

Психологічними факторами запобігання виникненню паніки є ступінь довіри людей один до одного, здатність до співпраці, швидка і організована розробка рішень виходу з важкої ситуації.

Чутки це неточна, недостовірна інформація, що виникає в результаті багаторазової інтерпретації якогось факту, події чи явища. У натовпу чутки є найбільш розповсюдженим типом інформації. Вони надають значення ситуації, яку люди не розуміють, і допомагають їм підготуватися до дії.

Чутки, що розповсюджуються у натовпу, спрямовуються на те, щоб збуджувати або заспокоювати емоції. Вони не призначені для роздумів, а необхідні для короткочасного сплеску емоцій.

Чутки є також, необхідною формою зв'язку у великій спільноті, постійним процесом інтерпретації подій, проти якої безсилі засоби масової інформації і система ідеологічного тиску.

Лекція 3. Тема 9. Психологія конфлікту: теоретичні та прикладні аспекти. 2 год.

Перелік основних питань:

Дослідження конфліктів: основні положення, функції, дефініції та типологія.

Конфлікти в організаціях.

Управління або врегулювання конфліктів.

Посередництво у конфліктній взаємодії.

Завдання на СР:

Надати відповіді на питання для самоперевірки:

1. Проаналізуйте чим конфліктна ситуація відрізняється від будь-якої іншої?
2. Охарактеризуйте основні типи конфліктної взаємодії.
3. Назвіть та проаналізуйте функції конфліктів.
4. Назвіть основні задачі превентивної роботи із запобігання й попередження конфліктів.
5. Визначте напрями прогнозування конфліктів.

Література: Основна: 5; Додаткова: 11, 17

Конспект лекції

Існують різні визначення конфлікту, але в основі кожного лежить протиріччя. Таким чином, конфлікт - (від лат. "Conflictus" - зіткнення) - зіткнення різнобічно-спрямованих цілей, інтересів, позицій, думок.

Поведінка людини в конфлікті характеризується великим ступенем напруженості, як фізичної, так і психологічної. Це пояснюється тим, що зіткнення вимагає концентрації сил і спрямованості всіх духовних, психологічних ресурсів на вихід з положення. Чим складніше конфлікт, тим більших сил він вимагає.

Існують чотири основних типи конфліктів: внутрішньоособистісний, міжособистісний, конфлікт між особистістю і групою та міжгруповий конфлікт. *Внутрішньоособистісний* конфлікт виникає тоді, коли до однієї людини пред'являються суперечливі вимоги.

Міжособистісний конфлікт. Цей тип конфлікту, мабуть, найпоширеніший. Міжособистісний конфлікт може виявлятися як зіткнення особистостей, тобто люди з різними характерами, несумісними темпераментами не в змозі ладнати один з одним.

Конфлікт між особистістю і групою. У виробничих групах встановлюються певні норми поведінки, і трапляється так, що очікування групи знаходяться в суперечності з очікуваннями окремої особистості. У цьому випадку виникає конфлікт. Іншими словами, між особистістю і групою конфлікт виникає тоді, коли ця особистість займе позицію, відмінну від позиції групи.

Груповий конфлікт. Як відомо, організації складаються з безлічі як формальних,

так і неформальних груп. Навіть у найкращих організаціях між ними можуть виникнути конфлікти.

Крім того, конфлікти класифікують ще й за ступенем прояву: прихований і відкритий.

За значенням для організації конфлікти поділяються на конструктивні і деструктивні (руйнівні). У групових відносинах конструктивна функція конфлікту проявляється у сприянні запобіганню застою, служить джерелом нововведень, розвитку (поява нових цілей, норм, цінностей). Конфлікт, виявляючи й усуваючи об'єктивні протиріччя, що існують між членами колективу, сприяє стабілізації групи. Деструктивна функція конфлікту на рівні групи проявляється в порушенні системи комунікацій, взаємозв'язків, ослабленні ціннісно-орієнтаційної єдності, зниженні групової згуртованості і пониження в підсумку ефективності функціонування групи в цілому. Звичайно конфлікт несе в собі як конструктивні, так і деструктивні риси. По мірі розвитку конфлікту, його функціональність може змінюватися. Оцінюють конфлікт за перевагою тієї або іншої функції.

За характером причини конфлікти можна розділити на *об'єктивні* і *суб'єктивні*. Перші породжені об'єктивними причинами, другі - суб'єктивними.

Відповідно до сфери вирішення конфліктів, їх можна підрозділяти на ті, що відбуваються в *діловій сфері*, і ті, що відбуваються в *особистісно-емоційній сфері*.

Кожен конфлікт має причину (джерело) виникнення.

1. Недостатня узгодженість і суперечливість цілей окремих груп і працівників.
2. Застарілість організаційної структури, нечітке розмежування прав і обов'язків.
3. Обмеженість ресурсів.
4. Недостатній рівень професійної підготовки.
5. Необґрунтоване публічне осудження одних і незаслужена (авансована) похвала іншим співробітникам.
6. Протиріччя між функціями, що входять в коло посадових обов'язків працівника, і тим, що він змушений робити на вимогу керівника.
7. Відмінності в манері поведінки і життєвому досвіді.
8. Невизначеність перспектив зростання.
9. Несприятливі фізичні умови.
10. Недостатність доброзичливого уваги з боку менеджера.
11. Психологічний феномен.

Посередницька діяльність з вирішення конфліктів визначається як зусилля нейтральної третьої сторони, яка на прохання конфліктуючих сторін допомагає їм у досягненні прийняттого вирішення їх конфлікту. Посередник допомагає сторонам знайти свій власний вихід з конфлікту.

Лекція 4. Тема 10. Агресивність як психологічна проблема. 2 год.

Перелік основних питань:

Теорії агресії і агресивності.

Агресивність людини: визначення і сутність.

Прояви агресивності та умови її формування.

Діагностики агресивності.

Корекція агресивності.

Завдання на СР:

Надати відповіді на питання для самоперевірки:

1. Розкрийте зміст поняття агресивність.
2. Які методи та засоби боротьби з агресивністю є найбільш ефективними?
3. Охарактеризуйте погляди З. Фрейда щодо агресії і агресивності.
4. Розкрийте основні положення Теорії К. Лоренца.
5. Назвіть основні методики для діагностики агресивності.

Література: Основна: 2; Додаткова: 3, 5

Конспект лекції

Існують різні підходи до визначення феномена агресії:

Нормативний підхід означає, що в дефініціях агресії особливий акцент робиться на її протиправності, «суперечливості» громадським нормам.

Глибинно-психологічні підходи стверджують інстинктивну природу агресії. В даному випадку, агресія є вродженим і невід'ємною властивістю будь-якої людини. Найбільш яскравими представниками даного підходу є психоаналітична і етологічна школи (К. Юнг, З. Фрейд, Г. Гартман, Е. Кріс, К. Лоренц, Ардрей, Морріс).

Цільові підходи містять у собі визначення агресії з точки зору її функціональності. Агресія розглядається як інструмент успішної еволюції, самоствердження, домінування, адаптації або присвоєння життєво важливих ресурсів.

Підходи, що акцентують увагу на наслідки агресії, описують її результати.

Підходи, засновані на оцінці намірів агресора (Кречів Д., Кратчфилд Р., Лівсон Н). у даному випадку агресія розуміється як «вид поведінки, фізичного або символічного, яке мотивовано наміром заподіяти шкоду комусь іншому».

Емоційні підходи приділяють особливу увагу чуттєвої складової акту агресії.

Багатоаспектні підходи включають в себе всі перераховані вище підходи або їх комбінацію, найбільш доцільну з точки зору окремого автора. Недиференційовані підходи, відображені в приватних психологічних теоріях. Біхевіоризм трактує агресію «як драйв», «природний рефлекс людини», «як наслідок фрустрації» або форму реагування на фізичний і психічний дискомфорт і т. д. (Д. Доллард, С. Фішбах, Л. Берковіц). Представники когнітивних теорій вважають, що «агресія - це результат навчання» (А. Бандура). Інші дослідники вважають, що агресія - це «тенденція наближення до об'єкта чи віддалення від нього» (Л. Бендер), або «внутрішня сила, що дає людині можливість протистояти зовнішнім силам» (Ф. Аллан). В рамках інтеракціонізму агресія розглядається як наслідок об'єктивного конфлікту інтересів, несумісності цілей окремих особистостей і соціальних груп (Д. Кемпбелл, М. Шериф).

Агресія (від лат. *Aggressio* - напад) - мотивована деструктивна поведінка, що суперечить нормам співіснування людей, завдає шкоди об'єктам нападу, приносить фізичний, моральний збиток людям або викликає у них психологічний дискомфорт

Агресивність (лат. *Aggressio* - нападати) - властивість особистості, виражена в перевазі використання насильницьких методів для досягнення своїх цілей.

Найбільш звичними проявами агресії вважаються конфліктність, лихослів'я, тиск, примус, негативне оцінювання, загрози або застосування фізичної сили. Приховані форми агресії виражаються у відході від контактів, бездіяльності з метою нашкодити комусь, заподіянні шкоди собі і самогубство.

Одним з найбільш інтенсивних і складних агресивних афектів, безумовно, виступає ненависть. Найважливішою метою людини, що захоплена ненавистю, є знищення об'єкта агресії. За певних умов ненависть і бажання помсти можуть неадекватно посилюватися. У більш "легких" випадках ненависть набуває форми жорстких моральних заборон і агресивного ствердження власних ідеалів.

На розвиток агресії впливають два основні фактори:

- Зразок відносин і поведінки батьків;
- Характер підкріплення агресивної поведінки з боку оточуючих.

Для приборкання насильства будь-яке суспільство змушене приймати спеціальні заходи. Найбільш ефективними з них слід визнати національні традиції та групові ритуали (ігри, свята, обряди), що дозволяють конкретній особистості інтегрувати свій агресивний потенціал і виражати його соціально-прийнятними способами. Величезне значення має також наявність у суспільстві достатньої кількості позитивних прикладів (національних героїв або кумирів, які задіяні у соціально корисних акціях).

З метою психокорекції деструктивних проявів агресії розглядають тривимірну модель, що включає та поєднує фізіологічний, когнітивний та поведінковий компоненти. Фізіологічний компонент психокорекції сфокусований на навчанні технікам релаксації. Когнітивний компонент психокорекції орієнтований на вивчення дезадаптивних думок, механізмів їх виникнення та виявлення типових ірраціональних когнітивних припущень та переконань. Поведінковий компонент спрямований на моделювання та здобуття особистістю корисних соціальних навичок та засвоєння нових, більш адаптивних зразків поведінки.

3.Семінарські заняття

Семінарські заняття мають за мету створити у аспірантів уміння аналізувати соціально-психологічні явища у суспільстві, виокремлювати психологічні бар'єри впровадження інновацій, аналізувати психологічні передумови корупції та бюрократизму, пояснювати психологічні джерела іраціоналізації масової свідомості, протидіяти розповсюдженню паранауки та поп-науки, використовувати у науково-педагогічній практиці прогресивні досягнення наукової психологічної думки; володіти активними прийомами управління дискусією.

Семінар 1. Тема 3. Психологія довіри та недовіри у різноманітних сферах життєдіяльності людини. 2 год.

Мета: розширити знання аспірантів про феномени довіри та недовіри.

Основні питання:

Розуміння феноменів довіри та недовіри.
Соціально-психологічні функції довіри та недовіри.
Довіра як компонент психологічної дистанції.
Психологія довіри в організації.
Довіра та безпека особистості.

Завдання на СР:

Надати відповіді на питання для самоперевірки:

1. Розкрийте зміст феноменів довіри та недовіри.

2. Охарактеризуйте роль довіри в характеристиці психологічної безпеки особистості.

Література: Основна: 4; Додаткова: 13, 16, 23, 26

Семінар 2. Тема 7. Психологічні фактори корупції. 2 год.

Мета: розширити знання аспірантів про сутність корупції та аналізувати її психологічні передумови корупції.

Основні питання:

Корупція як психологічна проблема.

Перешкоди при боротьбі із корупцією.

Можливості психологічної науки та практики у протистоянні корупції.

Завдання на СР:

Надати відповіді на питання для самоперевірки:

1. Охарактеризуйте можливості психологічної науки у протистоянні корупції.
2. Назвіть основні психологічні перешкоди при боротьбі із корупцією.

Література: Основна: 9; Додаткова: 6

Семінар 3. Тема 11. Психологія брехні та обману. 2 год.

Мета: розширити знання аспірантів про психологічні особливості брехні та обману.

Основні питання:

Маніпуляції та шахрайство.

Тактики міжособистісного впливу.

Можливості та обмеження підпорогового (сублімінального) впливу на психіку людини.

Завдання на СР:

Надати відповіді на питання для самоперевірки:

1. Охарактеризуйте можливості обмеження впливу маніпуляцій на психіку людини.
2. Розкрийте зміст поняття «психологічна маніпуляція».

Література: Основна: 12; Додаткова: 24, 28

4. Самостійна робота

Самостійна робота аспіранта передбачає самостійне, на основі рекомендованої навчальної та наукової літератури, опрацювання та засвоєння окремих положень дисципліни. Особливу увагу слід звернути на першоджерела. Покращенню засвоєння такого матеріалу і з'ясуванню питань, що складають певні ускладнення у вивченні в процесі самостійної роботи аспіранта сприяють індивідуальні консультації. Перевірка рівня засвоєння матеріалу таких тем проводиться в процесі обговорення питань із логічно споріднених тем дисципліни на аудиторних заняттях.

Тема 1. Психологічна культура сучасного суспільства.

Метою самостійного опрацювання матеріалу є з'ясування питань щодо психологічної культури. Проаналізувати літературу, щоб з'ясувати питання щодо моральних аспектів, працелюбства та професійної самосвідомості психолога.

Питання для розгляду:

Мораль та моральність як основа життєдіяльності суспільства.

Працелюбство як системостворююча якість особистості.

Професійна самосвідомість психолога.

Література: Основна: 8; Додаткова: 1, 7, 12, 15

Тема 2. Соціально-психологічні передумови модернізації та інновацій.

Метою самостійного опрацювання матеріалу є з'ясування питань щодо соціально-психологічних передумов модернізації та інновацій у суспільстві.

Питання для розгляду:

Психологічні фактори модернізації.

Психологічні складові інноваційної сфери.

Бар'єри інновацій.

Творчий потенціал суспільства.

Психологія інноваційної активності.

Література: Основна: 7; Додаткова: 8, 9, 14, 27

Тема 6. Психологічні прояви соціальної нерівності.

Метою самостійного опрацювання матеріалу є з'ясування питань щодо соціальної нерівності.

Питання для розгляду:

Теорія очікування В. Врума.

Теорія справедливості Дж. Адамса.

Теорія мотивації Л. Портера - Е. Лоулера.

Теорія постановки цілей Е. Лока.

Наслідки несправедливості та надлишкової нерівності.

Шляхи скорочення нерівності та несправедливості.

Література: Основна: 3; Додаткова: 10

Тема 8. Соціально-психологічні аспекти тероризму.

Метою самостійного опрацювання матеріалу є з'ясування питань щодо соціально-психологічних аспектів тероризму.

Питання для розгляду:

Психологічний підхід до вивчення тероризму.

Внутрішньо групові процеси у терористичних організаціях.

Рольова структура та вторинна соціалізація у групах терору.

Механізми самовиправдання теракту.

Література: Основна: 11; Додаткова: 22

Тема 12. Соціальна психологія мистецтва.

Метою самостійного опрацювання матеріалу є з'ясування питань щодо соціально-психологічних аспектів мистецтва.

Питання для розгляду:

Мистецтво як соціально-психологічне явище.

Особливості групової художньої діяльності.

Соціально-психологічний вплив мистецтва: катарсис та антикатарсис; функції та дисфункції.

Література: Основна: 10; Додаткова: 2, 20

Тема 13. Спорт як соціально-психологічне явище.

Метою самостійного опрацювання матеріалу є з'ясування питань щодо соціально-психологічних аспектів спорту.

Питання для розгляду:

Психологія суперництва, поведінкової установки, видовища.

Змагальна активність спортсмена.

Змагання як процес: суб'єктивні та об'єктивні ситуації, реакції та наслідки.

Психологічний, соціальний та педагогічний ефект спортивного досягнення.

Література: Основна: 6; Додаткова: 18, 21

5.Індивідуальні завдання

Для індивідуальної роботи пропонується підготовка реферату.

Структура реферату

Стиль викладення матеріалу має бути науково-діловим.

Матеріал розподіляється рівномірно у відповідності до плану реферату:

– вступ (мають бути обґрунтовані актуальність та практичне значення обраної теми реферату, визначені мета та завдання роботи);

– основна частина (розкривається тема реферату шляхом висвітлення основних питань. При цьому необхідно зосередити увагу на аналізі поставлених питань в літературі з висновками щодо їх теоретичної та практичної значущості.);

– висновки (необхідно сформулювати:

а) науково-теоретичні та практичні підсумки проведеного аналізу за проблематикою реферату;

б) теоретичні та практичні рекомендації, що впливають з проведеного аналізу. Вони мають логічно пов'язуватися із змістом викладеного матеріалу);

– список літератури (містить використані джерела та публікації).

Вимоги до оформлення реферату

Планування та стиль.

Обсяг реферативної роботи має складати – 10-15 сторінок. До загального обсягу роботи не входять додатки, глосарій, список використаних джерел, таблиці та рисунки, які повністю займають площу сторінки. Але всі сторінки зазначених

елементів підлягають суцільній нумерації. У тексті обов'язково повинні бути посилання на літературу та інші джерела, що використовувалися при підготовці реферату.

Текст реферативної роботи викладається державною мовою на стандартних аркушах формату А-4(210 x 297).

Робота друкується шрифтом Times New Roman, 14 кеглем; вирівнювання - "За шириною"; міжрядковий інтервал "Полуторний" (1,5 Lines); абзацний відступ – п'ять знаків (1,25 см); верхнє і нижнє поле – 2 см., лівє – 3 см, правє – 1 см. Абзацний відступ має бути однаковим у всьому тексті і дорівнювати п'яти знакам (1,25 см).

Скорочення слів та словосполучень мають відповідати чинним стандартам з бібліотечної та видавничої справи (наприклад: Міністерство внутрішніх справ України (далі – МВС)).

Розділи та підрозділи мають містити заголовки, які належить точно відтворювати у змісті. Заголовки розділів, зазвичай, розміщують посередині рядка. Назви розділів друкують великими літерами без розділових знаків у кінці, без підкреслень. Заголовки розділів слід починати з належного відступу.

Нумерація сторінок має бути наскрізною. Порядковий номер сторінки позначають арабською цифрою і проставляють у правому верхньому куті сторінки без крапки чи рисок. Титульний аркуш(додається) включається до загальної нумерації сторінок письмової роботи, але номер сторінки на титульному аркуші, зазвичай, не проставляють. Розділи слід нумерувати також арабськими цифрами.

При використанні літературних джерел в тексті письмової роботи можуть бути два варіанти посилань на них. Перший – це посторінкові посилання (виноски): коли на сторінці цитується джерело, то внизу цієї сторінки під основним текстом наводиться бібліографічний опис літературного джерела і вказується сторінка. Другий – коли в разі посилання на літературне джерело у квадратних дужках вказується його порядковий номер у списку літератури та конкретна сторінка, наводиться цитата, точні цифри, дані.

Ілюстративний матеріал – малюнки, графіки, схеми тощо слід розміщувати безпосередньо після першого посилання на нього в тексті. Якщо графік, схема, таблиця не поміщається на сторінці, де є посилання, їх подають на наступній сторінці. На кожний ілюстративний матеріал мають бути посилання в тексті.

V. Контрольні роботи

Виконання контрольних робіт не передбачено.

VI. Методичні вказівки.

При вивченні дисципліни «Психологія соціальних явищ» аспірант має користуватися, в першу чергу, літературою, яка визначена в основному списку і є у фондах бібліотеки НТУУ «КПІ ім. Ігоря Сікорського». Додатковим джерелом

інформації мають бути конспекти лекцій. Також аспірантам рекомендується знаходити через систему Інтернет матеріали новітніх психологічних досліджень.

Зміст дисципліни реалізується через опанування трьох блоків: теоретичного, практичного та блоку самостійної роботи. Опанування теоретичного блоку здійснюється в процесі роботи на лекціях та опрацювання літератури. На семінарських заняттях відпрацьовуються конкретні вміння та навички аналізу сучасного стану виховання та освіти, формуються комунікативні здібності, вміння аргументувати та відстоювати власну точку зору.

Опанування дисципліни «Психологія соціальних явищ» передбачає комплексний підхід при виборі форм та методів навчання. Суть такого підходу полягає в поєднанні лекційних занять та різноманітних форм самостійної роботи, в тому числі: робота на семінарському занятті; підготовка доповідей та виступів з доповідями на семінарах.

Семінарське заняття дає можливість показувати, з одного боку, рівень підготовки до нього (виступ, участь в дискусії, висловлення власної думки), з другого боку – засвоювати завдання модульного контролю. Критеріями оцінювання виконання завдань семінарського заняття є: логічна послідовність відповіді; повнота розкриття кожного питання; аналітичність міркувань у відповіді; посилання на джерела; обґрунтованість особистих висновків. Вибір теми здійснюється на підставі запропонованого кафедрою переліку тем. У процесі роботи з літературою та конспектування важливо записувати бібліографічні відомості джерела та номери сторінок, з яких були запозичені думки для подальшого оформлення посилань на джерела. Підготовлені раніше матеріали обробляють, включають в роботу власний аналіз.

VII. Рекомендована література

Основна:

1. Андреева, Г. М. Социальная психология : учеб. для вузов / Г. М. Андреева. – изд. 5-е, испр. и доп. – М.: Аспект Пресс, 2010. – 363 с.
2. Берковиц Л. Агрессия. Причины, последствия, контроль : пер. с англ. / Леонард Берковиц; Пер. А. Боричев, Л. Царук, Л. Ордановская.– СПб. : Прайм-ЕВРОЗНАК; М. : Олма-пресс, 2002.– 512 с.
3. Журавлев А.Л. Социально-психологические последствия неравенства доходов / А.Л. Журавлев, А.В. Юревич // Вопросы психологии, 2013, № 4. С.45-57.
4. Купрейченко А.Б. Психология доверия и недоверия. / А.Б. Купрейченко; - М.: ИП РАН, 2008. – 571 с.
5. Ложкін Г. В. Психологія конфлікту: теорія і сучасна практика: Навчальний посібник /Ложкін Г. В., Пов'якель Н. І. – К.: Професіонал, 2007. – 416 с.
6. Ложкін Г.В. Психологія спорту. / Г.В. Ложкин; – К.: Освіта України, 2012. – 487 с.
7. Ложкін Г.В. Психологія праці. / Г.В. Ложкін, Н. Ю. Волянчук, О.О. Солтик; – Хмельницький: ХНУ, 2013. – 191 с.
8. Психология нравственности / Отв. ред. А. Л. Журавлев, А. В. Юревич; – М. : ИП РАН, 2010. – 508 с.

9. Решетников М.М. Психология коррупции: утопия и антиутопия / М.М. Решетников; – СПб.: Восточно-Европейский институт психоанализа, 2008. – 128 с.
10. Семенов В.Е. Социальная психология искусства как новая научная отрасль / В.Е. Семенов // Журнал социологии и социальной антропологии. - 2002. - Т.5, №2.
11. Тарабрина Н.В. Террористическая угроза / Н.В. Тарабрина, Ю.В. Быховец; - М.: ИП РАН, 2014. – 154 с Психологическое здоровье личности и духовно-нравственные проблемы современного общества. М.: ИП РАН, 2014. – 318 с.
12. Экман П. Психология лжи. Обмани меня, если можешь / П. Экман; С-Пб: Питер, 2003 г.

Додаткова

1. Адорно Т. В. Проблемы философии морали : пер. с нем. М. Л. Хорькова / Адорно Т. В.; – М. : Республика, 2000. – 239 с.
2. Айламазьян А.М. О механизмах музыкального переживания: опыт музыкального движения / А.М. Айламазьян // Вопросы психологии, 2013, № 5. С.35-44.
3. Аликина Н. В. Принципы диагностики агрессивного поведения / Н. В. Аликина; – М.: 2002. – 140 с.
4. Андреева Г.М. Психология социального познания / Андреева Г.М.; – М.: Аспект пресс, 1997.
5. Бэрон Р. Агрессия / Р. Бэрон, Д. Ричардсон; – СПб.: 1997. – 336с.
6. Ванновская О.В. Методологические проблемы исследования антикоррупционной устойчивости госслужащих / О.В. Ванновская // Акмеология 2005. Теоретические и прикладные проблемы. Сборник статей / Сост.: Ю.А. Шаранов. – СПб.: СПБАА, 2005.
7. Винославська О. В. Технологія формування професійної етики менеджерів / О. В. Винославська // Технології роботи організаційних психологів: [навч. посібник для аспірантів ВНЗ та слухачів ін-тів післядипломної освіти] / за наук. ред. Л. М. Карамушки. – К. : ІНКОС, 2005. – С. 170–191.
8. Волянюк Н.Ю. Внешние и внутренние предпосылки формирования циничности в педагогической профессии / Н.Ю. Волянюк // Личность профессионала в современном мире. М.: Изд-во. ИП РАН, 2013. – С. 776-786.
9. Волянюк Н.Ю. Интегративные процессы регуляции деятельности / Н.Ю. Волянюк, Г.В. Ложкин// Весник НТУУ «КПІ» Філософія. Психологія. Педагогіка, 2015, № 3
10. Головка Л. Напрями подолання бідності в контексті завдань мінімізації наслідків світової фінансової кризи в Україні / Л. Головка, В. Жаховська, О. Цісецький // Українська наука: минуле, сучасне, майбутнє: Щорічник. – Випуск 14-15 / За заг. ред. М.В.Лазаровича. – Тернопіль: Видавництво ТНЕУ «Економічна думка», 2010. – С. 58-66.
11. Гришина Н. В. Психология конфликта / Н.В. Гришина; – М., 2000. – 425 с.
12. Де Джордж Р. Т. Деловая этика : [учебник] : пер. с англ. Р. И. Столпера / Де Джордж Р. Т.; – М. : Прогресс, 2002. – 486 с.

13. Ильин Е.П. Психология доверия / Е.П. Ильин; – СПб.: Питер, 2013. – 288 с.
14. Кизименко Л.Д. Психология інновацій як складова практичної психології у сфері менеджменту / Л.Д. Кизименко // [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://ipp.lp.edu.ua/ks1/Kyzyumenko.htm>
15. Кононець М.О. Психологія професійної моральності підприємців: теорія та сучасна практика : [монографія] / М.О. Кононець. – К. : Омега-Л, 2013. – 166 с.
16. Кононець М.О. Феномен довіри в ментальних репрезентаціях аспірантів технічного університету / М. О. Кононець // Вісник НТУУ «КПІ». Філософія. Психологія. Педагогіка : збірник наукових праць. – 2015. – № 3 (45). – С. 77–85.
17. Ложкин Г.В. Практическая психология конфликта: Учеб. пособие. / Г.В. Ложкин, Н.И. Повякель // – К.: МАУП, 2000. – 256 с.
18. Ложкин Г.В. Психолог спорта в измерении профессиональной подготовки / Г.В. Ложкин // Практична психологія та соціальна робота. — 2003. — №5. — С. 1—3.
19. Москаленко В.В. Соціальна психологія. Підручник. Видання 2-ге, виправлене та доповнене / В.В. Москаленко// – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 688 с. ISBN 978-966-364-591-9
20. Марцинковская Т.Д. Психология восприятия абстрактного искусства / Т.Д. Марцинковская // Вопросы психологии, 2008, № 6. С.83-91.
21. Попов А.А. Спортивная психология: Учеб. пособие / А.А. Попов; — М., 1998. — 180 с.
22. Раззаков Ф. Век террора. Хроника покушений / Ф. Раззаков; М. : ЗАО Издательство ЭКСМО, 1997. — 432 с.
23. Селигман А. Проблема доверия: пер. с англ./ А. Селигман; – М.: Идея-Пресс, 2002. – 256 с.
24. Таранов П.С. «Интриги, мошенничество, трюки» / П.С. Таранов; Библекс, Севастополь, 2007. – 608 с.
25. Татенко В. О. Соціальна психологія впливу: [монографія] / Татенко В. О. – К. : Міленіум, 2008.- 216 с.
26. Фукуяма Ф. Доверие: Социальные добродетели и путь к процветанию: пер. с англ. / Ф.Фукуяма. – М.: АСТ МОСКВА, 2008. – 730 с.
27. Цісецький О. Є. Оцінка передумов інноваційного розвитку регіональних ринків праці України за результатами моніторингу у 2014 р. / О. Є. Цісецький // Регіональні аспекти розвитку продуктивних сил України. – Тернопіль: Економічна думка, 2015. – Вип. 20. – С. 37-45.
28. Щербатых Ю.В. «Искусство обмана» / Щербатых Ю.В.; – М.: ЭКСМО. 1998. – 544 с.

Рейтингова система оцінювання результатів навчання

Рейтинг аспіранта з навчальної дисципліни «Психологія соціальних явищ» складається з балів, що отримуються за:

- робота на лекціях;
- робота на семінарах;
- реферат;
- екзамен.

Система рейтингових (вагових) балів та критерії оцінювання:

1. Робота на лекціях (максимальна кількість балів на лекціях складає 16):

Ваговий бал – 4. Максимальна кількість балів на всіх лекційних заняттях дорівнює $4 \text{ бали} \times 4 \text{ л. з.} = 16 \text{ балів}$

Оцінювання роботи кожного аспіранта здійснюється на кожному лекційному занятті за двома показниками – присутністю і активністю:

а) присутність $1 \text{ бал} \times 4 \text{ л. з.} = 4 \text{ бали}$

Критерії оцінювання:

- 1 – присутність на лекційному занятті;
- 0 – відсутність на лекційному занятті.

б) активність $3 \text{ бали} \times 4 \text{ л. з.} = 12 \text{ балів}$

Критерії оцінювання:

- 3 – висока активність, яка показує спрямованість на ґрунтовне засвоєння матеріалу;
- 2 – достатня активність, яка показує спрямованість на засвоєння матеріалу;
- 1 – недостатня активність, яка показує ухиляння від засвоєння матеріалу;
- 0 – низька активність, яка показує значне ухиляння від засвоєння матеріалу.

2. Робота на семінарах (максимальна кількість балів на семінарах складає 24):

Ваговий бал – 8. Максимальна кількість балів на всіх семінарських заняттях дорівнює $8 \text{ балів} \times 3 \text{ с(п). з.} = 24 \text{ бали}$

Оцінювання роботи кожного аспіранта здійснюється на кожному семінарському занятті за двома показниками – присутністю і активністю:

а) присутність $1 \text{ бал} \times 3 \text{ с(п). з.} = 3 \text{ бали}$

Критерії оцінювання:

- 1 – присутність на семінарському занятті;
- 0 – відсутність на семінарському занятті.

б) активність $2 \text{ бали} \times 3 \text{ с(п). з.} = 6 \text{ балів}$

Критерії оцінювання:

- 2 – висока активність, яка показує спрямованість на ґрунтовне засвоєння матеріалу;
- 1 – достатня активність, яка показує спрямованість на засвоєння матеріалу;
- 0 – низька активність, яка показує ухиляння від засвоєння матеріалу.

в) підготовленість 5 балів × 3 с(п). з. = 15 балів

Критерії оцінювання:

5 – повна, чітка, викладена в певній логічній послідовності відповідь на питання семінару, що свідчить про глибоке розуміння суті питання, ознайомлення аспіранта не лише з матеріалом лекцій, але й з підручником та додатковою літературою; висловлення аспірантом власної позиції щодо дискусійних проблем, якщо такі порушуються у питанні.

3 – 4 не зовсім повна або не достатньо чітка відповідь на питання семінару, що свідчить про правильне розуміння суті питання, ознайомлення аспіранта з матеріалом лекцій та підручника; незначні неточності у відповідях.

1 – 2 неправильна відповідь на питання семінару, що свідчить про незнання матеріалу, але намагання аспіранта висловити власне розуміння суті поставленого питання.

0 – відсутність відповіді.

3. Реферат (максимальна кількість балів за реферат складає 20):

Кожний реферат оцінюється, виходячи з аналізу сукупності таких критеріїв:

1. Актуальність теми.
2. План та зміст реферату має системно розкривати обрану тему.
3. Особистий внесок оцінюється із наявності власних аналітичних висновків.
4. Використані джерела, тобто наявність достатньої кількості сучасних нормативних і наукових джерел.

Критерії оцінювання:

15 – 20 тема реферату актуальна, план та зміст реферату системно розкривають обрану тему, є аналітичні висновки аспіранта, при підготовці реферату використано достатня кількість нормативних та наукових джерел;

10 – 14 тема реферату актуальна, план та зміст реферату системно розкривають обрану тему, немає аналітичних висновків аспіранта, при підготовці реферату використано достатня кількість нормативних та наукових джерел;

5 – 9 тема реферату актуальна, але план та зміст реферату не достатньо розкривають обрану тему, немає аналітичних висновків аспіранта, при підготовці реферату використано достатня кількість нормативних та наукових джерел;

0 – 4 тема реферату актуальна, але план та зміст реферату не розкривають обрану тему, немає аналітичних висновків аспіранта, при підготовці реферату використано недостатня кількість нормативних та наукових джерел.

Розрахунок шкали (R) рейтингу:

Сума вагових балів контрольних заходів протягом семестру складає:

$$RC = 16 + 24 + 20 = 60 \text{ балів.}$$

Екзаменаційна складова шкали дорівнює 40% від R, а саме:

$$RE = 40 \text{ бали.}$$

Таким чином рейтингова шкала з дисципліни складає $R = RC + RE = 100$ балів.

Необхідною умовою допуску до екзамену є рейтинг (R_c) не менше 50% від R_c , тобто 30 балів.

4. Екзамен: екзаменаційна контрольна робота проводиться у письмовій формі протягом 90 хвилин.

Екзаменаційний білет складається з двох теоретичних питань за тематичними розділами курсу. Вагомий бал кожного питання – 20.

Приклад:

Варіант № 1

1. Розкрийте причини агресивної поведінки.
2. Охарактеризуйте механізми самовиправдання теракту.

Варіант № 2

1. Розкрийте соціально психологічний зміст феномену довіри.
2. Проаналізуйте які перешкоди можуть виникати при боротьбі із корупцією.

Критерії екзаменаційного оцінювання:

15 – 20 повна, чітка, викладена в логічній послідовності відповідь на питання, що свідчить про глибоке розуміння суті питання, ознайомлення аспіранта не лише з матеріалом лекцій, але й з підручником та додатковою літературою; висловлення аспірантом власної позиції щодо дискусійних проблем, якщо такі порушуються у питанні;

10 – 14 відповідь на питання, але не зовсім повна або не достатньо чітка, що свідчить про правильне розуміння суті питання, ознайомлення аспіранта з матеріалом лекцій та підручника; певні неточності у відповіді;

5 – 9 достатньо поверхова відповідь на питання; суттєві помилки у відповіді;

0 – 4 неправильна відповідь на питання, що свідчить про незнання відповідного навчального матеріалу, але намагання висловити власне розуміння суті поставленого питання; відсутність відповіді.

Для отримання аспірантом відповідних оцінок (ECTS та традиційних) його рейтингова оцінка (RD) переводиться згідно з таблицею:

$RD = R_c + R_e$	Оцінка ECTS	Оцінка традиційна
95 – 100	A – відмінно	Відмінно
85 – 94	B – дуже добре	Добре
75 – 84	C – добре	
65 – 74	D – задовільно	Задовільно
60 – 64	E – достатньо (задовольняє мінімальні критерії)	
$RD < 60$	FX – незадовільно	Незадовільно
$R_c < 30$	F – незадовільно (потрібна додаткова робота)	Не допущений

Теми рефератів

1. Мораль та моральність як основа життєдіяльності суспільства.
2. Працелюбство як системостворююча якість особистості.
3. Професійна самосвідомість психолога.
4. Психологічні фактори модернізації.
5. Психологічні складові інноваційної сфери.
6. Творчий потенціал суспільства.
7. Психологія інноваційної активності.
8. Психологічні теорії справедливості.
9. Наслідки несправедливості та нерівності.
10. Психологічний підхід до вивчення тероризму.
11. Внутрішньогрупові процеси у терористичних організаціях.
12. Рольова структура та вторинна соціалізація у групах терору.
13. Мистецтво як соціально-психологічне явище.
14. Психологія суперництва.
15. Змагання як процес: суб'єктивні та об'єктивні ситуації, реакції та наслідки.

Перелік питань до екзамену

1. Охарактеризуйте недоліки теорії соціальної ідентичності Г. Тешфела.
2. Проаналізуйте форми взаємодії, які виділяє Г. Тешфел.
3. Охарактеризуйте феномен міжгрупової дискримінації.
4. Проаналізуйте результати експериментальних досліджень міжгрупових відносин М. Шерифа.
5. Розкрийте зміст поняття «самокатегоризація» в концепції Дж. Тернера.
6. Охарактеризуйте чинники суспільного руху.
7. Дайте характеристику рольової диференціації у натовпу.
8. Проаналізуйте структуру натовпу.
9. Які Вам відомі типи чуток і за яким критерієм вони виділяються?
10. Розкрийте передумови виникнення паніки.
11. Проаналізуйте чим конфліктна ситуація відрізняється від будь-якої іншої?
12. Охарактеризуйте основні типи конфліктної взаємодії.
13. Назвіть та проаналізуйте функції конфліктів.
14. Назвіть основні задачі превентивної роботи із запобігання й попередження конфліктів.
15. Визначте напрями прогнозування конфліктів.
16. Розкрийте зміст поняття агресивність.
17. Які методи та засоби боротьби з агресивністю є найбільш ефективними?
18. Охарактеризуйте погляди З. Фрейда щодо агресії і агресивності.
19. Розкрийте основні положення Теорії К. Лоренца.
20. Назвіть основні методики для діагностики агресивності.
21. Охарактеризуйте можливості психологічної науки у протистоянні корупції.
22. Назвіть основні психологічні перешкоди при боротьбі із корупцією.
23. Охарактеризуйте можливості обмеження впливу маніпуляцій на психіку людини.
24. Розкрийте зміст феноменів довіри та недовіри.
25. Охарактеризуйте структуру і функції моралі.
26. Охарактеризуйте психологічні закономірності інноваційної діяльності.
27. Розкрийте зміст теорії очікування В. Врума.
28. Розкрийте зміст теорії справедливості Дж. Адамса.
29. Розкрийте зміст теорії мотивації Л. Портера - Е. Лоулера.
30. Розкрийте зміст теорії постановки цілей Е. Лока.
31. Охарактеризуйте наслідки несправедливості та нерівності.
32. Охарактеризуйте шляхи скорочення нерівності та несправедливості.
33. Охарактеризуйте соціально-психологічні аспекти тероризму.
34. Розкрийте особливості мистецтва як соціально-психологічного явища.
35. Розкрийте особливості спорту як соціально-психологічного явища.
36. Охарактеризуйте процес змагання.